

На дзяжу садзяць маладую, каб плоднаю была. Праз кажух вітаюць гасця, каб быў багатым і касматым, як густая рунь.

Не пералічыць усіх ідыёмаў, выразаў у мове, звязаных з *хлебам*.

„Зарабіць на хлеб“, „мець на хлеб“, „жыць на ласкавым хлебе“...

Падхлебніца — значыць падлашчыца. *Падхлебнік* — па-сучаснаму — падхалім. *Хлебнік* — карміцель.

Перш чым адкроіць лусту, бохан цалуюць і ксыцяць нажом.

„Хлеб-соль“ — жадаюць, заходзячы ў хату.

„Хлеб на зямлі гаспадар“, а людзі — „соль зямлі“, — як сказана ў Сьвятым Пісьме.

Хмара

Рыгор Барадулін

Хмара, хмурынка, хмарка. Нябёсы і *хмурацца*, і *хмарацца*. На *хмары*, як на агонь і ваду, можна глядзець бясконца. *Хмары* ніколі не надакучаць, *хмары* ніколі не падобныя, яны зьменлівыя, яны рознааблічныя.

Глядзець на *хмары* — значыць чытаць думкі вышыні, бо нябёсы думуюць *хмарами*. *Хмары* — думкі бяз словаў. Думкі бываюць сьветлыя і ценяпадныя, вясёлыя і цяжкія, адпаведна такія ж і *хмары*. У Эклезіяста „таму ня жаць, хто сочыць за *хмарами*“.

У чалавека, як і ў нябёсаў, бывае *хмарны* настрой, *хмарны* стан душы. Казачны кілім-самалёт — гэта добрая *хмара*, якая ўздымае і акрыляе мару, робіць яе блізкай недасяжным абсягам прадоннае вышыні. *Хмары* кунежаць сонца. Дождж сьмяецца праз *хмары*. *Хмары* вяшчаюць, *хмары* прарочаць, *хмары* караюць. Чарнобыльская *хмара* заслانیла нашу радасьць. *Хмары*, як людзі, і людзі, як *хмары*, — думуюць, маючы сподзеў на лепшае. Ахінуты *хмараю*, Усявышні зьяўляўся перад Богаабранцам.

Хуліган

Сяргей Дубавец

Слова *хуліган* першымі згадкамі назаўсёды звязанае зь дзяцінствам. „Ат, *хуліган!*“ — ухвальна ківалі галавою дзядзькі, калі паўгадовы хлопчык пачынаў поўзаць, адразу парушаючы задуманы дарослымі маршрут. „Сярожа, не *хулігань!*“ — казалі бабуля на чарговае свавольства ўнука. Пасьля, калі да дзіцячай кампаніі наведваліся *хуліганы* з суседняга двара, слова патроху набывала тое нядобрае гучаньне, зь якім увайшло ў крымінальны кодэкс. Там яго падзялілі на дробнае *хуліганства*, простае *хуліганства* і злосьнае *хуліганства* — з асобым, так бы мовіць, цынیزмам. Сэнс слова расшыфроўваўся тут як грубае парушэньне грамадзкага парадку.

Сёньня названыя артыкулы часьцяком інкрымінауюцца за справы палітычныя — за насыценныя антылукашэнкаўскія графіці, дэмантаж помніка савору акупанту або і проста за пікеты й дэманстрацыі. Такая практыка жыва нагадвае сталіншчыну 30-х гадоў.

Паэт Антон Бялевіч ува ўспамінах распавядае пра рэдактара пухавіцкай раёнкі Панкратава, які ў раённым клюбе пачаў разам з усімі танцаваць. Далей цытата:

„І раптам, як бура, у клуб уварваўся першы сакратар райкому партыі таварыш Хіжынкаў:

— Фуліган! — наскочыў ён на Панкратава. — Ты не рэдактар, а фуліган! Ты аўтарытэт камуніста топчаш тут“.

Неўзабаве ў рэспубліканскай прэсе з’явіўся артыкул „Пухавіцкай газэтай кіруюць варожыя людзі!“ Ішоў 36-ы год. Няцяжка здагадацца, што стала зь вясёлым рэдактарам.

Літара „ф“ у цытаваным „фулігане“ наводзіць на думку, што ў беларускай мове ён з’явіўся адносна нядаўна. Напэўна, у расейскай таксама. Скажам, у слоўніку Бракгаўза *хуліган* фігуруе як запазычаны з ангельскай. А этымолог Фасмэр удакладняе — слова паходзіць ад ірляндзкага прозьвішча *Хуліган*.. Энцыклапедыя Брытаніка называе нейкага *Патрыка Хулігана*, які ў 1898 годзе добра *нахуліганіў* у Лёндане. Выходзіць, слова — раўналетак нашага стагодзьдзя.

Што б там ні ўчыніў той бузацёр Патрык, а ягонае імя сёння шырока гуляе па плянэце разам зь піўнымі і футбольнымі, паветранымі, вулічнымі і кампутарнымі, тэлефоннымі і фінансавымі, мясцовымі і заезджымі, айчыннымі й міжнароднымі і яшчэ Бог ведае якімі парушальнікамі грамадзкага спакою — *хуліганамі*.

Хутар

Сяржук Сокалаў-Воюш

Наконт паходжаньня слова *хутар* ёсьць некалькі вэрсіяў. Паводле адной зь іх *хутар* — запазычаньне са старанямецкай, дзе яно мела значэньне часткі акругі, паводле другой — з вугорскай, у якой яно азначала мяжу. У Беларусі *хутары* існавалі з XVI стагодзьдзя. Старадаўнія фальваркі або засьценкі — чым былі не *хутары*?

Ад *хутару* ідуць: *хутаранец*, *хутаранін*, *хутаранка*, *хутарок*, *хутарны*, *хутарскі*, *хутарэц*.

Асаблівае месца ў гэтым шэрагу займае слова „*хутарызацыя*“: перасяленьне сялянаў зь вёсак на *хутары*. Бальшавікі лічылі *хутаранаў* апірышчам самадзяржаўя. А вось самі *хутаране* лічылі сябе апірышчам сваёй сям’і і стваральнікамі ўласнага дабрабыту і дабрабыту краіны. Апантаны ідэяй „купіць зямлі, прыдаць свой кут“, Міхал з Коласавай „Новай зямлі“ марыў пра *хутар*. Тады як героі Мележа, Чорнага, Зарэцкага жыцьцё паклалі на змаганьне з *хутаранамі*. І зьнішчылі *хутаранаў* як дробнаўласьніцкую варожую клясу, а хто супраціўляўся — расстралялі.

Гэта быў пачатак канца дбайнага гаспадараньня на беларускіх абшарах. На зьмену яму прыйшлі калгасы й саўгасы, дзе ўсё было супольнае, гэта значыць — нічыё. А гаспадарлівасьць перавандравала на гэтак званыя прысядзібныя ўчасткі, якія дапамаглі выжыць, але зусім не пасаблялі жыць.

Цемрашал

Сяржук Сокалаў-Воюш

Цемрашал — слова вясёлае. Яно — асноўны атэістычны тэрмін, пры дапамозе якога савецкая прапаганда вяла барацьбу з рэлігійнасьцю масаў. Слова *цемрашал* прыдумаў Кандрат Крапіва на ўзор расейскага „мракобес“. Чаму слова ўзьнікла ў нашым стагодзьдзі — ня ведаю. Ці то раней у Беларусі гэт-